

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертаційне дослідження присвячено інтеграційним та диференційним ознакам функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах.

Функціонально-зіставне вивчення виявів аналітизму в дериваційній системі займає периферійні позиції в сучасній лінгвістиці, що спричинено двома чинниками. Практика дериватологічних досліджень є першим чинником. Так, динаміка вивчення дериваційного аналітизму уповільнюється з огляду на наявність різних уявлень про суцільнооформлене та похідне слово в мовах світу (А. В. Широкова, Н. О. Янко-Триницька, L. Bauer, H. Jackson, E. L. Pavey, H. Trast та ін.), на дериватологічну традицію аналізувати переважно суцільнооформлені деривати (за винятком поодиноких робіт Т. Ю. Венієрі, О. В. Ісаченка, З. Н. Левіта, В. М. Нікітєвича, В. С. Сидорця), на значну кількість словотвірних одиниць у межах морфемно-дериваційного рівня та на увагу більшості зіставних досліджень зі словотвору до ізольованих явищ. Другий чинник зумовлено особливостями теорії аналітизму. У роботах І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, В. О. Гречка, О. А. Дубової, О. А. Колеснікова, В. М. Нікітєвича, L. Dezsö, H. Elsen, D. Kastovsky та інших лінгвістів аналітизм визнано такою типологічною властивістю мови, яка може бути співвіднесена з морфемно-дериваційним рівнем мовної структури. Однак, теоретичне визнання аналітизму властивістю словотвірних одиниць є нереалізованим в практичних дериватологічних дослідженнях з огляду на відсутність послідовних методологічних засад аналізу дериваційного аналітизму. Окремого вивчення потребують також особливості функціонування дериваційного аналітизму в структурах типологічно різних мов, зокрема співіснування дериваційного аналітизму з виявами синтетизму / аморфізму в межах морфемно-дериваційного рівня мовної структури.

Зазначена диспропорція між практикою дериватологічних досліджень та теорією аналітизму засвідчує формування актуального вектору дериватологічних студій.

Актуальність дослідження інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах визначається необхідністю узгодити практику сучасних дериватологічних досліджень з теорією аналітизму на базі функціонального-зіставного підходу. Цей підхід дозволяє унаочнити положення про можливість співіснування аналітизму з синтетизмом / аморфізмом у межах морфемно-дериваційного рівня мовної структури англійської та української мов з подальшим визначенням відношень диференціації / конкуренції / компенсації між репрезентантами зазначених типологічних властивостей.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в рамках наукової теми кафедри англійської філології Інституту філології Чорноморського державного університету імені Петра Могили «Актуальні питання національно-когнітивної і національно-мовної картин світу та проблеми міжкультурної комунікації» (zareєстровано у відділі держреєстрації УкрІНТЕІ під номером 0112U007695). Тему дисертації затверджено вченою радою

Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили (протокол № 3 від 20.11.2008), уточнено на засіданні вченої ради Чорноморського державного університету імені Петра Могили (протокол № 5 від 10.01.2013).

Мета дослідження – виявити інтеграційне та диференційне у функціонуванні дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах.

Зазначена мета передбачає розв’язання таких завдань:

- визначити аналітичні одиниці зіставлення на морфемно-дериваційному рівні мовної структури;
- здійснити моделювання алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму;
- виокремити та проаналізувати формально-семантичну структуру репрезентантів дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах;
- систематизувати репрезентанти дериваційного аналітизму / синтетизму / аморфізму (за частиномовним принципом) для виявлення відношень диференціації / конкуренції / компенсації;
- упорядкувати інтеграційні та диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах.

Об’єктом дослідження є дериваційний аналітизм в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є інтеграційне та диференційне у функціонуванні дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах.

Матеріалом дослідження є лексикографічні джерела, тексти художньої літератури, а також тексти періодичних видань побутового та наукового спрямування англійською та українською мовами. З матеріалу дослідження прийомом систематичної випадкової вибірки вилучено аналітичні деривати загальною кількістю 2064 одиниці (з них – 1349 одиниць англійською і 715 одиниць українською мовами) з подальшим їх упорядкуванням за аналітичними словотвірними типами.

Методологічна основа дослідження визначається фундаментальними роботами І. Р. Вихованця, З. М. Волоцької, К. Г. Городенської, О. А. Дубової, В. Д. Каліущенка, О. А. Колеснікова, В. В. Лопатіна, Н. Б. Мечковської, Г. П. Нешименко, В. М. Нікітєвича, В. С. Сидорця та інших.

Характер дослідження зумовив необхідність комплексного застосування лінгвістичних **методів**. Як головний використано *зіставний метод*, спрямований на упорядкування інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах та виявлення відношень диференціації / конкуренції / компенсації між репрезентантами дериваційного аналітизму / синтетизму / аморфізму. *Описовий метод* (прийом внутрішньої інтерпретації) залучено для встановлення аналітичних одиниць зіставлення на морфемно-дериваційному рівні та упорядкування критеріїв виокремлення аналітичних дериватів; *конструктивний метод* (прийом лінгвістичного моделювання) використано для систематизації аналітичних дериватів за словотвірними типами; *структурний метод* (прийом аналізу безпосередніх складників і прийом компонентного аналізу) та *трансформаційний метод* (прийом перефразування) застосовано при моделюванні алгоритму функціонально-зіставного

аналізу дериваційного аналітизму; *квантитативний метод* (прийом систематичної випадкової вибірки і прийом кількісного аналізу) залучений для виокремлення репрезентантів дериваційного аналітизму з джерел ілюстративного матеріалу та представленні результатів дослідження в кількісному співвідношенні.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається упорядкуванням інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму на матеріалі англійської та української мов. Вперше прослідковано наявність відношень диференціації / конкуренції / компенсації між репрезентантами аналітизму і синтетизму / аморфізму на морфемно-дериваційному рівні мовної структури, а також продемонстровано доцільність фіксації цих відношень у графічно репрезентованих словотвірних типах. У результаті аналізу змісту та обсягу понять *аналітизм* і *словотвірний тип*, а також суміжних понять, подано формулювання термінів на позначення репрезентантів аналітизму на морфемно-дериваційному рівні (*аналітичний словотвірний тип, аналітичний дериват, аналітичний словотворчий формант*).

Теоретична значущість результатів дослідження полягає в моделюванні алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму. Зазначений алгоритм дозволяє узгодити метамову дериватології з теорію аналітизму. Теоретично важливим є упорядкування системи словотвірних одиниць за структурними критеріями, що сприяє доповненню теорії дериватології.

Практичне значення отриманих результатів зумовлене унаочненням функціонування дериваційного аналітизму в графічно репрезентованих моделях аналітичних словотвірних типів. Основні положення дослідження можуть бути використані під час викладання у вищих навчальних закладах розділу «Словотвір» у курсі з теоретичної граматики, розділів «Зіставне мовознавство», «Порівняльна типологія» в курсі «Теорія мовознавства». Результати дисертаційної роботи можуть бути використані при укладанні філологічних та енциклопедичних словників англійською та українською мовами.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень і висновків зумовлена обраною методологією дослідження і підтверджена фактичним мовним матеріалом.

Апробацію результатів дослідження здійснено на 7 міжнародних конференціях: «Ethics and Philosophy of Science» (м. Саарбрюкен, Німеччина, 2010), «XV Міжнародні слов'янознавчі читання» (м. Миколаїв, 2010), «Граматичні читання – VI» (м. Донецьк, 2011), «Проблеми порівняльної семантики» (м. Київ, 2011), «Ольвійський форум» (м. Ялта, 2010 – 2011; м. Ялта, 2013), а також на 15 *всеукраїнських* конференціях, а саме «Могилянські читання» (м. Миколаїв, 2008 – 2012), «Еволюційні тенденції в мові» (м. Миколаїв, 2009 – 2010), «Проблеми типології у сучасному мовознавстві» (м. Одеса, 2010), «Українське мовознавство: теоретичні та прикладні проблеми» (м. Кіровоград, 2011), «Сучасне українознавство: здобутки і перспективи» (м. Київ, 2012), TESOL-Ukraine (м. Харків, 2009; м. Рівне, 2010; м. Житомир, 2011; м. Кам'янець-Подільський, 2012; м. Севастополь 2013).

Публікації. Основні положення дослідження викладено в дев'яти одноосібних публікаціях, надрукованих у фахових наукових виданнях України та Угорщини.

Структура дисертації. Дослідження складається зі вступу, переліку умовних позначень, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (201 позиція, з них 65 – іноземними мовами), джерел ілюстративного матеріалу і додатків. Повний обсяг дисертації становить 256 сторінок, з них основний текст дослідження – 174 сторінки, додатки – 58 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність, розкрито мету і завдання роботи, її наукову новизну та практичне значення, визначено предмет, об'єкт та методи дослідження, надано відомості щодо апробації роботи.

У **першому розділі** «*Дискусійне та усталене в оцінці дериваційного аналітизму*» розглянуто загальнолінгвістичні дискусії, присвячені дериваційному аналітизму як об'єкту зіставної дериватології і функціонально-зіставного аналізу, а також подано трактування основних термінів дисертаційної роботи.

У сучасній дериватології відсутнє визнання того факту, що одиниця з дистантною локалізацією компонентів формальної структури може бути як твірною базою (наприклад, укр. *любити правду* → *правдолюб*), так і результатом словотвірних процесів. З метою узгодити практику дериватологічних досліджень з теорією аналітизму в межах поданого дисертаційного дослідження проаналізовано тлумачення поняття аналітизму. Поняття *аналітизм* є результатом розвитку мовознавчих знань від робіт Ф. Шлегеля, А. В. Шлегеля, В. фон Гумбольдта, Ш. Баллі, В. Матезіуса, В. Скалічки та ін. до сучасних лінгвістичних студій, у яких розглядаються загальні засади зіставного мовознавства (А. М. Nayati, T. Krzeszowski, L. Selinker та ін.), з'ясовуються принципи зіставного аналізу (Н. Б. Іваницька, P. van Buren, R. Sussex та ін.), прослідковуються зв'язки зіставного мовознавства з іншими мовознавчими дисциплінами, а саме дериватологією (В. Д. Каліущенко, В. В. Лопатін, Г. П. Нещименко, В. М. Нікітевич, З. М. Волоцька, M. Malinovsky, A. Martynyuk та ін.), лексикологією (В. Г. Гак, І. В. Гюббенет, W.-H. Jung, D. Katinas та ін.), лінгвістичною типологією (І. Г. Кошева, Ю. О. Дубовський, Н. Л. Халдоєніді, А. В. Широкова, J. Auwera та ін.).

Сучасне тлумачення аналітизму як типологічної властивості різних мовних рівнів, зокрема морфемно-дериваційного рівня, потребує розробки єдиних методологічних засад дослідження виявів аналітизму в структурі мови. Відсутність таких засад спричиняє численні якісні та кількісні непослідовності при закріпленні за різнорівневими мовними одиницями статусу репрезентантів аналітизму. Так, необґрунтованими є спроби ототожнити аналітизм з нарізнооформленістю, а також визнати облігаторними відношення еквівалентності між аналітичними та синтетичними дериватами.

Для усунення зазначених непослідовностей доцільним є залучення поняття *дериваційний аналітизм* на позначення типологічної властивості мови, маніфестованої одиницями морфемно-дериваційного рівня з дистантною локалізацією носіїв основного і словотвірного значень. Поняття дериваційного аналітизму протиставляється поняттю *дериваційний синтетизм*, формуючи

дихотомію за такою ознакою, як локалізація компонентів формальної структури (роботи І. Р. Вихованця, О. А. Дубової та ін).

Зазначене розуміння дериваційного аналітизму стало основою для визначення аналітичних словотвірних одиниць. Попередні спроби визначити такі одиниці на морфемно-дериваційному рівні здійснювалися без упорядкування системи словотвірних одиниць, що суперечить принципу використання сумірних одиниць під час зіставлення мовного матеріалу. Закріплення статусу *сумірної одиниці для зіставного дослідження морфемно-дериваційного рівня* за певною словотвірною одиницею можливе за умови, що ця одиниця забезпечує виконання основної функції на морфемно-дериваційному рівні. З огляду на те, що процеси словотворення визнаються процесами моделювання дериватів (роботи В. Д. Аракіна, О. А. Земської, Є. А. Карпіловської, В. М. Немченка, L. Bauer та ін.), статус сумірної одиниці для зіставного дослідження морфемно-дериваційного рівня отримують насамперед словотвірні одиниці, які забезпечують таке моделювання.

Пошук словотвірної одиниці, яка забезпечує виконання функції моделювання на морфемно-дериваційному рівні, здійснюється відповідно до двох критеріїв упорядкування системи словотвірних одиниць: 1) *співвідношення плану змісту та плану вираження*; 2) *ступінь конкретності матеріальної репрезентації*. Згідно з цими критеріями, система словотвірних одиниць постає як така, що складається з однопланових та двопланових словотвірних одиниць.

До однопланових словотвірних одиниць належать словотвірний спосіб і словотвірна модель (репрезентанти плану вираження), а також словотвірна категорія (репрезентант плану змісту). Двопланові одиниці представлені одиницями аспекту спостереження, а саме словотворчим формантом (морфемою), словотвірною парою, словотвірним ланцюжком, словотвірною парадигмою, словотвірним гніздом, та однією одиницею абстрактного аспекту – словотвірним типом. Визнання словотвірного типу одиницею абстрактного аспекту зумовило важливість розробки графічної репрезентації цієї мовної одиниці. Графічну репрезентацію словотвірного типу в межах дослідження змодельовано у вигляді формули:

$$\left[\frac{A(B)}{C} \rightarrow \frac{D(E)}{F} \right]_1$$

Графічна репрезентація словотвірного типу містить такі елементи:

- 1) квадратні дужки, які позначають межі словотвірного типу;
- 2) символ «→», що демонструє напрямок деривації від твірної бази до деривата;
- 3) чисельник, де вказано семантичну структуру словотвірного типу, а саме частиномовну належність твірної бази і деривата (через залучення умовних позначок *N, V, Adj, Adv* і т.д.) і актуалізовані семи;
- 4) знаменник, у якому фіксується формальна структура словотвірного типу через зазначення твірної бази і словотворчого форманта.

Запропоноване графічне зображення словотвірного типу відображає особливість формально-семантичної структури цієї одиниці дериватології і має потенціал для комплексного узагальнення дериватів (на противагу описам окремих

¹ Формула словотвірного типу, де *A* – частиномовна належність твірної бази; *B* – актуалізована сема твірної бази; *C* – твірна база, *D* – частиномовна належність деривата, *E* – актуалізована сема деривата, *F* – словотворчий формант.

твірних баз і словотворчих формантів), ґрунтуючись на послідовних методологічних засадах.

Зафіксовані в графічній репрезентації істотні ознаки словотвірного типу, а саме належність до одиниць-конструктів, за якими творяться деривати певної частиномовної належності, фактично корелюють з істотними ознаками сумірної одиниці для зіставного дослідження морфемно-дериваційного рівня. Відповідно до цього, правомірним є визнання словотвірного типу основою для зіставлення словотвірних систем у цілому, а також функціонування дериваційного аналітизму зокрема.

Проаналізувавши зміст та обсяг понять *аналітизм* і *словотвірний тип*, а також суміжних понять *дериват*, *словотворчий формант*, сформульовано терміни на позначення репрезентантів дериваційного аналітизму. Такими репрезентантами є:

1) *аналітичні словотвірні типи* – одиниці-конструкти, за якими творяться аналітичні деривати;

2) *аналітичні деривати* – словотвірні одиниці, семантична структура яких складається з основного і словотвірного значень, а формальна – з твірної бази й аналітичного словотворчого форманта;

3) *аналітичні словотворчі форманти* – найменші у формальному та семантичному відношенні словотворчі засоби або сукупність засобів, що локалізуються дистантно відносно твірної бази.

Репрезентанти дериваційного аналітизму залучено для аналізу критеріїв, які визнаються в сучасній лінгвістиці достатніми для відмежування виявів дериваційного аналітизму від мовних одиниць з ізоморфною структурою, а саме фразеологізмів, аналітичних форм слова і словосполучень. Проаналізовано такі критерії: відсутність експресивності аналітичного деривата; відтворюваність аналітичного деривата; можливість утворення аналітичним дериватом власної словозмінної парадигми; можливість перекладу аналітичного деривата суцільнооформленою мовною одиницею; наявність суцільнооформленого еквівалента аналітичного деривата в мові оригіналу; позиційна закріпленість компонентів формальної структури аналітичного деривата; наявність подільної структури аналітичного деривата, репрезентованої функціонально диференційованими елементами; обмежена дистрибуція компонентів аналітичного деривата. У результаті перевірки ефективності зазначених критеріїв встановлено неможливість застосування цих критеріїв на фактичному мовному матеріалі.

Подальші методологічні пошуки зумовлюють увагу до положення про тотожність аналітичних дериватів та традиційних словотвірних одиниць – синтетичних дериватів за структурними (семантична подільність на основне лексичне значення і словотвірне значення; формальна подільність на твірну базу і словотворчий формант) і функціональними (здатність виражати відношення словотвірної мотивації та словотвірної похідності) ознаками. Єдиною диференційною ознакою синтетичних і аналітичних дериватів визнано графічне оформлення.

З'ясовані ознаки аналітичних дериватів використано при моделюванні алгоритму функціонально-зіставного аналізу з метою встановлення інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму на матеріалі

англійської та української мов, ґрунтуючись на послідовних методологічних засадах. Такий алгоритм передбачає три етапи, під час яких встановлюються:

- 1) групи аналітичних дериватів;
- 2) аналітичні словотвірні типи, за якими творяться виявлені аналітичні деривати;
- 3) відношення диференціації, конкуренції, компенсації між словотвірними типами, які є аналітичними, та словотвірними типами, що належать до синтетичних / аморфних.

У другому розділі «Система аналітичних дериватів в англійській та українській мовах» виокремлено одиниці, які визначаються сучасними лінгвістами виявами дериваційного аналітизму, та здійснено їх перевірку на відповідність структурі, графічному оформленню і функціям аналітичного деривата.

Відповідно до першого етапу алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму здійснено перевірку одиниць, які визначаються сучасними лінгвістами виявами дериваційного аналітизму, на наявність таких ознак: 1) формальна подільність на твірну базу і словотворчий формант; 2) семантична подільність на основне лексичне значення і словотвірне значення; 3) дистантна локалізація твірної бази і словотворчого форманта; 4) вираження відношень словотвірної мотивації; 5) вираження відношень словотвірної похідності.

У результаті перевірки одиниць, що визнаються аналітичними дериватами в сучасній лінгвістиці, встановлено:

1. Наявність одиниць, які не є виявами дериваційного аналітизму з огляду на невідповідність таким ознакам:

1) семантична подільність на основне лексичне і словотвірне значення (англ. *big fish, to pride oneself, begin smoking*, укр. *маленький стіл, Десна-ріка, лікар зайшла, завершувати сварку*, укр. *культпохід, відео-тур, академія після роботи, місто вночі, чудо-молот, космонавт два, молода доктор наук, колір віскі, форма груші, розмір колібри, властивість молока, попереду хлопця, серед вечері, в інтересах родини, з огляду на умови, всупереч фактам*);

2) дистантна локалізація твірної бази і словотворчого форманта (англ. *baby-sitter*, укр. *сажотрус*).

Подальший аналіз вказаних одиниць відповідно до алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму не є доцільним.

2. Наявність одиниць, які є виявами дериваційного аналітизму:

1) у субстантивній підсистемі – назви осіб, неосіб і локацій, до складу яких входять аналітичні словотворчі форманти англ. *boy, female, girl, he, male, man, she, woman, house, yard*, укр. *жінка, самець, самка / самиця, чоловік, будинок, двір, дім*;

2) у дієслівній підсистемі – назви дії за наданою / набутою ознакою, що містять у структурі аналітичні словотворчі форманти англ. *take, become / get*, укр. *робити, ставати / робитися*, а також назви дії з семантикою узагальненої процесуальності, до складу яких входять аналітичні словотворчі форманти – носії семантики фізичної дії англ. *accept, bear, gain, give, hold, keep, take* та ін., укр. *брати / взяти, вносити / внести, давати / дати, доходити / дійти, закладати / закласти, набирати / набрати* та ін., носії семантики абстрактної

дії англ. *accomplish, cause, conduct, fulfill* та ін., укр. *заснавати / заснати, займатися / зайнятися, набувати / набути справляти / справити* та ін.;

3) в ад'єктивній підсистемі – назви безвідносної міри ознаки з аналітичними словотворчими формантами англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто*;

4) в адвербіальній підсистемі – назви безвідносної міри ознаки, до складу яких входять аналітичні словотворчі форманти англ. *a little / a bit / a little bit, quite, very, too*, укр. *трохи, досить, дуже, надто / занадто*, і назви способу дії з аналітичними словотворчими формантами англ. (*in +*) *way, manner*, укр. *чином, способом, шляхом*.

Зазначені групи одиниць відповідають структурі, графічному оформленню і функціям аналітичного деривата, а тому є фактичним мовним матеріалом для опису інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму на матеріалі англійської та української мов.

У третьому розділі «*Інтеграційні та диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму*» здійснено систематизацію репрезентантів дериваційного аналітизму (за частиномовним принципом) для виявлення відношень диференціації / конкуренції / компенсації з репрезентантами синтетизму / аморфізму, а також упорядковано інтеграційні та диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах.

Передумовою для систематизації репрезентантів дериваційного аналітизму стало виокремлення в джерелах ілюстративного матеріалу англійської та української мов аналітичних дериватів у загальній кількості 2064 одиниці. Встановлення аналітичних дериватів дало змогу змодельовати аналітичні словотвірні типи в кількості 216 одиниць. Розподіл виявлених аналітичних дериватів у загальній кількості 2064 одиниці за аналітичними словотвірними типами має наступний вигляд (див. Табл. 1):

Таблиця 1

Кількісні показники функціональності дериваційного аналітизму
в англійській та українській мовах

Частина мови	Актуалізована сема	Чисельність словотвірних типів (чисельність аналітичних дериватів)	
		англ.	укр.
N	‘особа’	26 (308)	2(62)
	‘неособа’	4 (109)	2 (86)
	‘локація’	7 (123)	10 (57)
V	‘надання ознаки’	1 (42)	2 (15)
	‘набуття ознаки’	2 (84)	2 (43)
	‘процесуальність’	42 (259)	92 (166)
Adj	‘безвідносна міра ознаки’	6 (247)	4 (130)
Adv	‘безвідносна міра ознаки’	5 (117)	4 (85)
	‘спосіб дії’	2 (60)	3 (71)
Всього:		95 (1349)	121 (715)

Вибір частин мови зумовлений, по-перше, намаганням охопити ядерні частини мови і, по-друге, активністю поповнення дериватів зазначеної частиномовної належності, що сприяє повноті опису словотвірних систем англійської та української мов на синхронному зрізі. Важливість систематизації аналітичних дериватів за аналітичними словотвірними типами зумовлена настановою на комплексний аналіз дериваційного аналітизму (на противагу описам окремих твірних баз і словотворчих формантів).

З'ясовано, що аналітичні словотвірні типи співіснують з синонімічними продуктивними синтетичними та аморфними словотвірними типами в англійській мові та з синтетичними словотвірними типами в українській мові. Факт існування синонімічних відношень між словотвірними типами сприяє встановленню відношень, які об'єднують ці словотвірні типи в гнучку дериваційну систему. Такими відношеннями є диференціація, конкуренція і компенсація.

Відношення **диференціації** властиві таким групам синонімічних словотвірних типів, які розрізняються за: а) периферійними семами, б) закономірностями сполучуваності твірної бази і словотворчого форманта, в) стилістичним забарвленням. Відповідно до цього, між аналізованими словотвірними типами встановлюються відношення семантичної, формальної чи стилістичної диференціації.

Семантична диференціація синонімічних словотвірних типів полягає в тому, що за цими типами творяться деривати з актуалізованими додатковими відтінками значення, наприклад:

1) у субстантивній підсистемі: пор. аналітичний словотвірний тип $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ + \text{man}} \right]$ і синтетичний словотвірний тип $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ + er} \right]$, за якими творяться деривати англ. *work man* 'особа, яку наймають для ручної роботи' і *worker* 'особа, що працює' відповідно;

2) у дієслівній підсистемі: пор. аналітичний словотвірний тип $\left[\frac{Adj(\text{ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{надання ознаки})}{\text{make} + ТБ} \right]$ (схема творення аналітичних дієслів, які диференційовано виражають семантику надання ознаки: англ. *make popular*) і

аморфний словотвірний тип $\left[\frac{Adj(\text{ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{надання / набуття ознаки})}{ТБ} \right]$ (схема творення аморфних дієслів, що кумулятивно виражають семантику надання ознаки / набуття ознаки: англ. *narrow*);

3) в ад'єктивній підсистемі: пор. відношення між аналітичним словотвірним типом $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{надмірний вияв})}{\text{too} + ТБ} \right]$ (схема творення назв безвідносної міри ознаки без семантичних ускладнень: англ. *too painful*) і

синтетичним словотвірним типом $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{надмірний вияв})}{\text{over} + ТБ} \right]$ (схема творення назв безвідносної міри ознаки, ускладнених негативною конотацією: англ. *overanxious*);

4) в адвербіальній підсистемі: пор. відношення між аналітичним СТ укр. $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{високий вияв})}{\text{дуже} + ТБ} \right]$ (схема творення прислівників без семантичних ускладнень: укр. *дуже регулярно*) і синтетичним СТ $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{високий вияв})}{\text{екстра} + ТБ} \right]$ (схема творення прислівників, ускладнених семою 'винятковий': укр. *екстрарегулярно*).

Формальна диференціація словотвірних типів виявляється в тому, що для аналітичних словотвірних типів не характерні обмеження сполучуваності твірної бази і словотворчого форманта (на противагу синтетичним чи аморфним словотвірним типам), наприклад:

1) у субстантивній підсистемі: пор. аналітичні словотвірні типи без формальних обмежень $\left(\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{house}} \right] : \text{treasure house}, \left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{yard}} \right] : \text{timber yard} \right)$ і синтетичний словотвірний тип $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{ary / ery / ry}} \right]$, який є схемою творення назв локацій від обмеженої кількості твірних баз: англ. *forestry*;

2) у дієслівній підсистемі: пор. аналітичний словотвірний тип без формальних обмежень $\left[\frac{Adj(\text{ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{набуття ознаки})}{\text{стати} / \text{зробитися} + ТБ_{Instr.}} \right] : \text{укр. стати помаранчевим}$ і синтетичний словотвірний тип $\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{набуття ознаки})}{\text{за} + ТБ} \right]$, за яким творяться дієслова переважно від відприкметникових дієслів: укр. *зачерствіти*;

3) в ад'єктивній підсистемі: пор. відношення між аналітичним словотвірним типом $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{недостатній вияв})}{\text{трохи} + ТБ} \right]$ (схема творення прикметників, де відсутні формальні обмеження: укр. *трохи злий*) і синтетичним словотвірним типом $\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{недостатній вияв})}{ТБ + \text{аст} / \text{ист}} \right]$ (схема творення прикметників, де твірними базами є переважно кольороназви: укр. *зеленастий*);

4) в адвербіальній підсистемі: див. відношення між аналітичним словотвірним типом $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{надмірний вияв})}{\text{надто} / \text{занадто} + ТБ} \right]$ (схема творення прислівників без обмежень сполучуваності твірної бази і словотворчого форманта: укр. *надто вибагливо*) і синтетичним словотвірним типом $\left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{надмірний вияв})}{\text{гіпер} + ТБ} \right]$ (схема творення прислівників, де твірними базами є переважно прислівники іншомовного походження: укр. *гіперреалістично*).

Стилістична диференціація словотвірних типів знаходить вияв у закріпленні цих одиниць за визначеним стилем, наприклад:

1) у субстантивній підсистемі: пор. відношення між аналітичним

словотвірним типом
$$\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ + \text{man}} \right]$$
, який є схемою творення переважно стилістично немаркованих дериватів: англ. *point man*, *repair man*, та синтетичними

словотвірними типами
$$\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ + \text{ant} / \text{ent}} \right]$$
 і
$$\left[\frac{V(\text{процес})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа})}{ТБ + \text{ard}} \right]$$
, за якими створюються стилістично марковані назви осіб наукового стилю: англ. *informant*, розмовного стилю: англ. *drunkard*;

2) у дієслівній підсистемі: пор. відношення між аналітичним словотвірним

типом
$$\left[\frac{Adj(\text{ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{надання ознаки})}{\text{make} + ТБ} \right]$$
 (схема творення стилістично немаркованих дієслів: англ. *make sad*) і синтетичним словотвірним типом
$$\left[\frac{Adj(\text{ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{надання ознаки})}{ТБ + \text{ize}} \right]$$
 (схема творення стилістично маркованих дієслів, які співвідносяться з офіційно-діловим стилем: англ. *popularize*);

3) в ад'єктивній підсистемі: пор. аналітичний словотвірний тип

$$\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{надмірний вияв})}{\text{mega} + ТБ} \right]$$
, за яким створюються стилістично марковані прикметники, співвідносні з просторіччям: англ. *mega popular*, і синтетичний словотвірний тип
$$\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{надмірний вияв})}{\text{super} + ТБ} \right]$$
 (зразок творення стилістично немаркованих прикметників: англ. *supersensitive*);

4) в адвербіальній підсистемі: пор. відношення між аналітичним

словотвірним типом
$$\left[\frac{Adj(\text{ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{спосіб дії})}{ТБ_{Instr.} + \text{чином}} \right]$$
 (схема творення стилістично немаркованих прислівників: укр. *головним чином*) і синтетичним словотвірним типом
$$\left[\frac{Adj(\text{ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{спосіб дії})}{\text{по} + ТБ + \text{ому} / \text{ему}} \right]$$
 (схема творення стилістично маркованих прислівників, що співвідносяться з просторіччям: укр. *по-простому*).

Відношення **конкуренції** між синонімічними аналітичними словотвірними типами і синтетичними / аморфними словотвірними типами встановлюються за умови, що в зазначених словотвірних типах відсутня різниця в а) семантиці, б) закономірностях сполучуваності твірної бази і словотворчого форманта, в) стилістичному забарвленні.

Відношення конкуренції можуть бути проілюстровані такими мовними одиницями:

1) у субстантивній підсистемі: див. аналітичний словотвірний тип

$$\left[\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{\text{жінка} + ТБ} \right]$$
 і синтетичний словотвірний тип

$\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа жіночої статі})}{ТБ + \kappa}$, які є зразками творення назв осіб жіночої статі: укр. *жінка-водій, вчителька* відповідно;

2) у дієслівній підсистемі: див. аналітичний словотвірний тип

$\frac{Adj(\text{ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{надання ознаки})}{\text{робити} + ТБ_{Instr.}}$ і синтетичні словотвірні типи

укр. $\frac{Adj(\text{ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{надання ознаки})}{ТБ + \text{и}}$, $\frac{Adj(\text{ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{надання ознаки})}{ТБ + \text{ува}}$,

$\frac{Adj(\text{ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{V(\text{надання ознаки})}{ТБ + \text{а}}$, за якими творяться назви дій з семантикою надання ознаки: укр. *робити яскравим, веселити, марнувати, рівняти*;

3) в ад'єктивній підсистемі: див. аналітичний словотвірний тип

$\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{високий вияв})}{\text{very} + ТБ}$: англ. *very funny*, який співіснує з

синтетичними словотвірними типами $\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{високий вияв})}{ТБ + \text{у}}$:

англ. *yellowy* і $\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adj(\text{високий вияв})}{ТБ + \text{ful}}$: англ. *darkful*;

4) в адвербіальній підсистемі: див. аналітичний словотвірний тип

$\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{надмірний вияв})}{\text{надто} / \text{занадто} + ТБ}$ і синтетичний словотвірний тип

$\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{ТБ} \rightarrow \frac{Adv(\text{надмірний вияв})}{\text{над} + ТБ}$, за якими творяться деривати укр. *надто вибагливо* і *надпотужно* відповідно.

Функція **компенсації** характерна для аналітичних словотвірних типів, що не мають синонімічних корелятивів, наприклад:

1) у субстантивній підсистемі: аналітичний словотвірний тип

$\frac{N(\text{особа})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{особа чоловічої статі})}{\text{male} + ТБ}$, за яким творяться назви осіб чоловічої статі від назв осіб в англійській мові: англ. *male killer, male traffic warden*;

2) у дієслівній підсистемі: аналітичні словотвірні типи з узагальненою семантикою процесуальності, які активізуються, коли виникає необхідність:

а) винести в позицію підмета в реченні не суб'єкта дії, а непрямого об'єкта дії, пор. англ. *He proposed to me* і *I accepted a proposal of his*;

б) винести в позицію підмета в реченні не суб'єкта дії, а прямого об'єкта дії, пор. англ. *Doctor operated on her* і *She underwent an operation*;

в) дати вичерпну характеристику дії через використання прикметників як носіїв атрибутивної семантики, пор. укр. *ретельно проаналізувати*

на різних рівнях і *провести ретельний різнорівневий аналіз*;

г) конкретизувати семантику дієслова, наприклад, аналітичні деривати укр. *займатися штангою*, *займатися гімнастикою* містять сему 'професійно';

аналітичні деривати англ. *give a drink, have a look* – сему 'однократність' тощо;

3) в ад'єктивній та адвербіальній підсистемах: аналітичні словотвірні типи

$$\left[\frac{Adj(\text{якісна ознака})}{TB} \rightarrow \frac{Adj(\text{достатній вияв})}{quite + TB} \right], \left[\frac{Adv(\text{якісна ознака})}{TB} \rightarrow \frac{Adv(\text{достатній вияв})}{quite + TB} \right],$$

за якими творяться аналітичні деривати із семантикою достатнього вияву ознаки в англійській мові.

У результаті аналізу змодельованих словотвірних типів встановлено, що більшість таких одиниць мають семантичну, формальну або стилістичну специфіку, тобто знаходяться у відношеннях диференціації з синтетичними / аморфними корелятами. Відношення конкуренції встановлюються між обмеженою кількістю синонімічних словотвірних типів, що пояснюється універсальним мовним принципом уникання абсолютних дублетів. Крім того, для дериваційного аналітизму не є характерною функція компенсації, коли аналітичні словотвірні типи виступають єдиним продуктивним засобом поповнення складу дериватів визначеної семантики.

Аналіз функцій диференціації, конкуренції та компенсації аналітичних словотвірних типів дав змогу встановити інтеграційні та диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах.

ВИСНОВКИ

Одним з можливих аспектів вивчення виявів аналітизму на морфемно-дериваційному рівні є зіставний аналіз інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму. Такий аналіз реалізовано в межах поданого дисертаційного дослідження на матеріалі англійської та української мов.

Визначившись з тлумаченням поняття дериваційного аналітизму як типологічної властивості мови, маніфестованої одиницями морфемно-дериваційного рівня з дистантною локалізацією носіїв основного і словотвірного значень, та упорядкувавши систему традиційних одиниць дериватології відповідно до структурних критеріїв, у дисертаційному дослідженні встановлено, що словотвірний тип є одиницею абстрактного аспекту, яка забезпечує здійснення функції моделювання на морфемно-дериваційному рівні, тобто є основною одиницею зазначеного рівня. Визнання словотвірного типу основною одиницею морфемно-дериваційного рівня, і, відповідно до цього, – сумірною одиницею для зіставлення дериваційних систем, сприяло формулюванню таких термінів на позначення репрезентантів дериваційного аналітизму: *аналітичний словотвірний тип, аналітичний дериват, аналітичний словотворчий формант*.

Виокремлення аналітичних одиниць зіставлення на морфемно-дериваційному рівні мовної структури, а також перевірка критеріїв їх виокремлення, що визнаються дієвими в сучасній лінгвістиці, сприяли розробці алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму. Відповідно до цього алгоритму, виокремлено та проаналізовано формально-семантичну структуру аналітичних дериватів з субстантивною, дієслівною, ад'єктивною і адвербіальною частиномовною належністю, а також змодельовано аналітичні словотвірні типи, за якими такі деривати творяться в англійській та українській мовах. Змодельовані аналітичні словотвірні типи досліджено на факт наявності між ними та

синонімічними продуктивними синтетичними / аморфними словотвірними типами відношень диференціації, конкуренції і компенсації.

Завершальним етапом апробації алгоритму функціонально-зіставного аналізу дериваційного аналітизму стало упорядкування інтеграційних та диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах.

Інтеграційними ознаками, які характеризують функціонування дериваційного аналітизму в мовах, що досліджуються, є п'ять ознак: 1) здатність долати як міжчастиномовну омонімію синтетичних словотворчих засобів, так і омонімію в межах однієї частини мови; 2) можливість однозначного вираження семантики особи, неособи, локативності, надання і набуття ознаки, узагальненої процесуальної семантики, семантики безвідносної міри ознаки і способу дії; 3) зв'язок з синтаксичним рівнем мовної структури; 4) супротив розширенню функціонального діапазону дериваційного аналітизму; 5) компенсація нерегулярності синтетичних словотворчих засобів.

Здатність долати міжчастиномовну омонімію синтетичних словотворчих засобів може бути продемонстрована аналітичним словотворчим формантом англ. *house* у межах аналітичного словотвірного типу

англ. $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{house}} \right]$, який забезпечує однозначність вираження

локативної семантики в одиницях на кшталт англ. *beer house* (на противагу

синтетичному словотвірному типу $\left[\frac{N(\text{об'єкт дії})}{ТБ} \rightarrow \frac{N(\text{локація})}{ТБ + \text{ary/ery/ry}} \right]$, який не тільки

актуалізує сему 'локація', але і функціонує як продуктивний засіб творення прикметників від іменників і дієслів, пор. іменник англ. *forestry* і прикметник англ. *beery*). Прикладом компенсації омонімії в межах частини мови є функціонування аналітичних словотвірних типів, за якими творяться назви осіб жіночої статі від назв осіб. Так, аналітичний словотворчий формант укр. *жінка* долає омонімію продуктивного синтетичного словотворчого форманта укр. *-к-*, що залучений у словотворення назв осіб і назв предметів за дією, відносною ознакою і т.д., пор. укр. *іспанка* (надзвичайно тяжка форма грипу) – *жінка-іспанка*.

Однозначність вираження семантики особи, неособи, локативності, надання і набуття ознаки, узагальненої процесуальної семантики, семантики безвідносної міри ознаки і способу дії в англійській та українській мовах аналітичними словотвірними одиницями сприяє максимально точній передачі інформації. Наприклад, у субстантивній підсистемі необхідність однозначного вираження семантики статі зумовлена традицією використання іменників з імплікованою семою чоловічої статі для позначення осіб як жіночої, так і чоловічої статі, наприклад, англ. *teacher*, укр. *викладач*. В ад'єктивній та адвербіальній підсистемах необхідність однозначного вираження семантики достатнього вияву ознаки пов'язана з тим, що сема 'достатній ступінь вияву ознаки' виступає нейтральним семантичним компонентом категорії безвідносної міри ознаки та імпліцитно присутня в семантичній структурі будь-якої назви ознаки, а тому в синтетичному словотворенні відсутні спеціалізовані засоби її вираження.

Зв'язок з синтаксичним рівнем мовної структури виявляється в здатності синтаксису поповнювати список аналітичних словотворчих формантів. Так, усі аналітичні дієслівні деривати етимологічно пов'язані з іменними присудками. З огляду на те, що формування класу аналітичних дериватів хронологічно передувало формуванню їхніх синтетичних корелятів, дериваційний аналітизм характеризується високим рівнем функціональності, тобто, аналітичні словотвірні типи постають як універсальні засоби поповнення дієслів, позбавлені семантичних ускладнень, формальних обмежень та стилістичної маркованості.

Супротив розширенню функціонального діапазону дериваційного аналітизму визначається мовною політикою гендерного паритету, відсутністю традицій кодифікації аналітичних дериватів лексикографічними джерелами, а також стилістичними нормами сучасних англійської та української мов.

Компенсація нерегулярності синтетичних словотворчих засобів з тотожною семантикою може бути проілюстрована одиницями укр. *токарь* → (*токарівна* «донька токаря») → *жінка-токарь*.

Диференційні ознаки, які характеризують функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах, мають кількісний та якісний виміри.

Зіставлення кількісних показників функціонування дериваційного аналітизму в досліджуваних мовах свідчить про те, що різниця в чисельності аналітичних словотвірних типів у цих мовах є незначною. У свою чергу, кількість аналітичних дериватів в англійській мові суттєво перевищує відповідні кількісні показники української мови. Такі результати кількісного упорядкування аналітичних дериватів за аналітичними словотвірними типами опосередковано свідчить про вищу (порівняно з українською мовою) продуктивність аналітичних словотвірних типів в англійській мові.

Водночас, при кількісному зіставленні функціонального діапазону дериваційного аналітизму з відповідним діапазоном дериваційного синтетизму очевидною є периферійність аналітизму на морфемно-дериваційному рівні як англійської, так і української мов. Зазначена периферійність виявляється в тому, що дериваційний аналітизм функціонує як засіб поповнення відносно незначної кількості номінативних одиниць окремих семантичних груп (у порівнянні з дериваційним синтетизмом) в обох досліджуваних мовах. Тобто, кількісні показники функціональності дериваційного аналітизму свідчать про те, що домінування аналітизму на морфологічному рівні, характерне для англійської мови, не зумовлює його домінантні позиції на морфемно-дериваційному рівні.

Якісний вимір диференційних ознак функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах стосується таких ознак: 1) залучення дериваційним аналітизмом в англійській мові ширшого списку твірних баз (наприклад, аналітичні словотвірні типи, за якими творяться назви локацій в англійській мові, використовують твірні бази – не лише назви об'єктів дії, суб'єктів дії і дії, що є типовим для української мови, а і назви якісних ознак і засобів дії); 2) співіснування аналітичних словотвірних типів в англійській мові з продуктивними синтетичними та аморфними словотвірними типами, а в українській мові – винятково з синтетичними словотвірними типами; 3) зв'язок з морфологічним рівнем мовної структури в українській мові. Особливо яскраво

зв'язок між дериваційним аналітизмом та явищами морфологічного рівня мовної структури в українській мові прослідковується в здатності аналітичних словотворчих формантів – носіїв семантики надання і набуття ознаки, а також узагальненої процесуальності модифікувати значення твірних баз грамемами доконаного / недоконаного виду в українській мові, де існує необхідність диференційовано репрезентувати грамеми виду двовидових дієслів. Окрім того, дериваційний аналітизм є засобом адаптації невідмінюваних іменників – виявів аморфізму на зразок укр. *майя* в українській мові. Система української мови демонструє тенденцію до протидії аморфізму, що знаходить вираження в стимулюванні аналітизму як типологічної властивості, онтологічно «ближчій» (в порівнянні з аморфізмом) для синтетичної української мови.

Виявлені інтеграційні та диференційні ознаки функціонування дериваційного аналітизму сприяють об'єктивному тлумаченню природи морфемно-дериваційного рівня крізь призму теорії аналітизму через уточнення положення про те, що одиниці з дистантною локалізацією компонентів формальної структури можуть бути як вихідною твірною базою, так і результатом словотвірних процесів.

Перспективи дослідження дериваційного аналітизму вбачаються в апробації розробленого алгоритму функціонально-зіставного аналізу на матеріалі інших слов'янських та германських мов.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Гайдаржий К. А. Аналітичне дієслівне словотворення як засіб поповнення складу номінативних одиниць / К. А. Гайдаржий // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – К. : Університет «Україна», 2012. – Вип. 25. – С. 196 – 205.
2. Стародуб К. А. Аналітичний словотвірний тип як одиниця дериватології / К. А. Стародуб // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Філологія. Мовознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип. 106. – Т. 119. – С. 86 – 90.
3. Стародуб К. А. Поняття аналітичного словотворчого форманта в лінгвістиці / К. А. Стародуб // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Філологія. Мовознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип. 125. – Т. 138. – С. 92 – 96.
4. Стародуб К. А. Репрезентанти аналітизму на морфемно-дериваційному рівні та критерії їх виокремлення / К. А. Стародуб // Лінгвістичні студії. Збірник наукових праць. – Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2011. – Вип. 23. – С. 88 – 92.
5. Стародуб К. А. Типологічно протиставлені словотвірні типи категорії *nomina loci* / К. А. Стародуб // Проблеми зіставної семантики: збірник наукових статей. / [відп. ред. А. В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – Вип. 10. – Ч. 1 – С. 363 – 369.
6. Стародуб К. А. Типологія дериваційних одиниць / К. А. Стародуб // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Філологія. Мовознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Т. 98. – Вип. 85. – С. 103 – 108.

7. Стародуб К. А. Функції аналітичного словотвору іменників в аналітичних і синтетичних мовах / К. А. Стародуб // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Збірник наукових праць.– Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 11. – С. 165 – 172.
8. Стародуб К. А. Ознаки аналітизму в прикметниковому словотворенні / К. А. Стародуб // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (Мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – Вип. 100. – С. 373 – 376.
9. Haidarzhyi K. A. Adverbial Analytic Derivation: Functional Approach / K. A. Haidarzhyi // Science and Education: A New Dimension / [ed.-in-chief Vámos Xénia, honorary senior ed. Barkáts Jenő]. – Budapest : SCASPEE, 2013. – Vol. 2. – С. 99 – 103.

АНОТАЦІЯ

Гайдаржій К. А. Інтеграційне та диференційне в дериваційному аналітизмі: функціонально-зіставний аспект. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» МОН України, Одеса, 2013.

Дисертаційне дослідження присвячено зіставному аналізу функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах. Доведено, що репрезентантами дериваційного аналітизму є аналітичні словотвірні типи, аналітичні деривати і аналітичні словотворчі форманти. Продемонстровано, що аналітичні словотвірні типи співіснують з продуктивними синонімічними синтетичними / аморфними словотвірними типами. Таке співіснування виявляється, головним чином, у відношеннях семантичної, формальної, чи стилістичної диференціації. Конкуренція і компенсація не є типовими відношеннями між виявленими словотвірними типами. У результаті аналізу змодельованих аналітичних словотвірних типів встановлено інтеграційні та диференційні ознаки дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах. До інтеграційних ознак належать: здатність долати омонімію; можливість однозначного вираження семантики; зв'язок з синтаксичним рівнем мовної структури; супротив розширенню функціонального діапазону дериваційного аналітизму; компенсація нерегулярності синтетичних словотворчих засобів. Диференційні ознаки, які характеризують функціонування дериваційного аналітизму в англійській та українській мовах, стосуються чисельності аналітичних дериватів; продуктивності аналітичних словотвірних типів; охоплення дериваційним аналітизмом в англійській мові ширшого списку твірних баз (у порівнянні з українською мовою); співіснування аналітичних словотвірних типів в англійській мові з продуктивними синтетичними та аморфними словотвірними типами, а в українській мові – винятково з синтетичними словотвірними типами; зв'язку з морфологічним рівнем мовної структури в українській мові.

Ключові слова: дериваційний аналітизм, аналітичний дериват, аналітичний словотвірний тип, диференціація, конкуренція, компенсація, інтеграційні ознаки, диференційні ознаки.

АННОТАЦІЯ

Гайдаржій Е. А. Интеграционное и дифференцирующее в деривационном анализе: функционально-сопоставительный аспект. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского» МОН Украины, Одесса, 2013.

В диссертационной работе сопоставляется функционирование деривационного анализма в английском и украинском языках.

Доказано, что единицами сопоставительного анализа функционирования деривационного анализма являются аналитические словообразовательные форманты (наименьшие в формальном и семантическом отношении словообразовательные средства, которые локализируются дистантно по отношению к словообразующей основе), аналитические дериваты (производные единицы, которые состоят из дистантно локализованных словообразующих основ и аналитических словообразовательных формантов) и аналитические словообразовательные типы (единицы-конструкты, по которым создаются аналитические дериваты).

Разработано графическую репрезентацию словообразовательного типа как единицы абстрактного аспекта, которая не только отображает формально-семантическую структуру указанной языковой единицы, но и имеет потенциал для комплексной систематизации аналитических дериватов (в противовес традиционным описаниям отдельных словообразующих основ и словообразовательных формантов).

Продемонстрировано, что аналитические словообразовательные типы сосуществуют с продуктивными синтетическими / аморфными словообразовательными типами. Установленное сосуществование словообразовательных типов проявляется в отношениях словообразовательной синонимии. В результате анализа таких отношений доказано, что большинство синонимических словообразовательных типов имеют семантическую, формальную или стилистическую специфику, т.е. пребывают в отношениях дифференциации. Функция конкуренции не типична для деривационного анализма в английском и украинском языках, что связано с действием универсального языкового принципа избегания абсолютных дублетов. Не характерна для деривационного анализма и функция компенсации недостаточности словообразовательных средств з синтетической или аморфной типологической отнесенностью.

В результате анализа смоделированных аналитических словообразовательных типов был установлен перечень интеграционных и дифференцирующих признаков,

характеризирующей функционирование деривационного аналитизма в английском и украинском языках.

К интеграционным признакам, которых характеризуют деривационный аналитизм в исследуемых языках, принадлежат: 1) способность оказывать сопротивление омонимии между разными частями речи, а также омонимии на уровне одной части речи; 2) однозначность выражения языковой семантики пола, лица, локативности, придания и приобретения признака, обобщенной процессуальной семантики, семантики безотносительной меры признака и способа действия; 3) связь с синтаксическим уровнем; 4) сопротивление расширению функционального диапазона деривационного аналитизма в связи с языковой политикой гендерного паритета, стилистическими нормами современных английского и украинского языков; 5) компенсация нерегулярности синтетических словообразовательных средств.

Дифференцирующие признаки, характеризующие функционирование деривационного аналитизма в исследуемых языках, касаются: 1) численности аналитических дериватов; 2) продуктивности аналитических словообразовательных типов; 3) использования деривационным аналитизмом более широкого количества словообразующих баз в английском языке; 4) сосуществования аналитических словообразовательных типов в английском языке с аморфными и синтетическими словообразовательными типами, а в украинском языке – только с синтетическими словообразовательными типами; 5) связи с морфологическим уровнем в украинском языке.

Ключевые слова: деривационный аналитизм, аналитический дериват, аналитический словообразовательный тип, дифференциация, конкуренция, компенсация, интеграционные признаки, дифференцирующие признаки.

SUMMARY

Haidarzhyi K. A. Integral and Differential Features in Derivation Analytism: Functional-Contrastive Aspect. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, Speciality 10.02.15 – General Linguistics. – The State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Odesa, 2013.

The thesis contrasts the functions of the derivation analytism in English and Ukrainian. It has been proved that analytic derivation formants, analytic derivatives, and analytic derivation types are the units for contrasting the functions of the derivation analytism. The derivation analytism functions mainly as means of differentiation. Competition and compensation are not typical functions for the derivation analytism. Having analyzed analytic derivation types, the integral features and differential features of derivation analytism in English and Ukrainian are systematized. The integral features of the derivation analytism in English and Ukrainian are the following: the avoidance of homonymy, the assurance of semantic accuracy, the connection with the syntactic level, the counteraction against functional growth of derivation analytism, and the compensation

of synthetic derivational means. The differential features of the derivation analytism in English and Ukrainian concern the quantity of analytic derivatives, the productivity of analytic derivation types, the involvement of more derivation bases in English, the coexistence of analytic derivation types with synthetic and amorphous derivation types in English, and only with synthetic derivation types in Ukrainian, and finally the connection with the morphological level in Ukrainian.

Key words: derivation analytism, analytic derivative, analytic derivation type, differentiation, competition, compensation, integral features, differential features.